
Тема 2. Техногенні небезпеки та їх наслідки. Радіаційна та хімічна безпека. Засоби індивідуального та колективного захисту.

Заняття 1. Техногенні небезпеки та їх вражаючі фактори.

ДСТУ 4933:2008 «Безпека у надзвичайних ситуаціях. Техногенні надзвичайні ситуації. Терміни та визначення основних понять.»

Аварія – небезпечна подія техногенного походження, що створює на об'єкті чи окремій території загрозу для життя та здоров'я людей і призводить до руйнування будівель, споруд, устаткування та транспортних засобів, порушення виробничого процесу та/чи завдає шкоди навколишньому природному середовищу.

Катастрофа – велика за масштабами аварія чи інша подія, що призводить до тяжких, трагічних наслідків

ДСТУ 4933:2008 «Безпека у надзвичайних ситуаціях. Техногенні надзвичайні ситуації. Терміни та визначення основних понять.»

Техногенна надзвичайна ситуація – надзвичайна ситуація, спричинена уражальними чинниками джерела техногенної надзвичайної ситуації.

Джерело техногенної надзвичайної ситуації – те, що спричиняє небезпечну подію на промисловому, сільськогосподарському чи транспортному об'єкті, унаслідок чого виникла чи може виникнути техногенна надзвичайна ситуація.

ДСТУ 4933:2008 «Безпека у надзвичайних ситуаціях. Техногенні надзвичайні ситуації. Терміни та визначення основних понять.»

Техногенна небезпека – стан промислового, сільськогосподарського чи транспортного об'єкта, за якого є наявною чи ймовірною загроза виникнення джерела техногенної надзвичайної ситуації.

Уражальний чинник джерела техногенної надзвичайної ситуації – складник небезпечної події, що його характеризують фізичні, хімічні чи біологічні дії та прояви, які визначено чи виявлено відповідними параметрами.

ДСТУ 4933:2008 «Безпека у надзвичайних ситуаціях. Техногенні надзвичайні ситуації. Терміни та визначення основних понять.»

Фактор ураження джерела техногенної надзвичайної ситуації – це складова небезпечної події, що характеризується фізичними, хімічними і біологічними діями і проявленням, які виражені відповідними параметрами.

Зона техногенної надзвичайної ситуації – це територія чи акваторія, в межах якої діє негативний вплив одного або сполучених факторів ураження джерела техногенної надзвичайної ситуації.

Національний класифікатор ДК 019:2010 "Класифікатор надзвичайних ситуацій" визначає надзвичайні ситуації техногенного характеру:

№ з/п	НАЗВА НАДЗВИЧАЙНОЇ СИТУАЦІЇ	КОД
1.	унаслідок аварій чи катастроф на транспорті (за винятком пожеж і вибухів);	10100
2.	унаслідок пожеж, вибухів;	10200
3.	унаслідок аварій з викиданням (загрозою викидання) НХР, корисних копалин на інших об'єктах (окрім аварій на транспорті);	10300
4.	унаслідок наявності у навколишньому середовищі шкідливих (забруднювальних) і радіоактивних речовин понад ГДК;	10400
5.	унаслідок аварій з викиданням (загрозою викидання) РР (крім аварій на транспорті);	10500

Національний класифікатор ДК 019:2010 "Класифікатор надзвичайних ситуацій" визначає надзвичайні ситуації техногенного характеру:

№ з/п	НАЗВА НАДЗВИЧАЙНОЇ СИТУАЦІЇ	КОД
6.	унаслідок раптового руйнування будівель і споруд;	10600
7.	унаслідок аварій в електроенергетичних системах;	10700
8.	унаслідок аварій у системах життєзабезпечення;	10800
9.	унаслідок аварії систем телекомунікацій;	10900
10.	унаслідок аварій на очисних спорудах;	11000
11.	унаслідок гідродинамічних аварій;	11100
12.	унаслідок аварій у системах нафтогазового промислового комплексу.	11200

Основними причинами аварій та катастроф є:

недосконалість конструкцій, в т. ч. невідповідність проектних рішень вимогам техніки безпеки;

порушення будівельних норм при спорудженні об'єктів і монтажі технічних систем;

розробка технологічного процесу виробництва без врахування всіх можливих явищ та хімічних реакцій;

порушення технологічного процесу виробництва;

слабкий контроль за технологічним процесом та станом виробництва в цілому;

недотримання правил експлуатації обладнання, машин, механізмів і транспорту;

недотримання правил зберігання та використання агресивних, вибухо- і пожежо- небезпечних речовин;

фізичне старіння механізмів, споруд та матеріалів;

поломка приладів, особливо навігаційних при транспортних аваріях;

аварії на сусідніх підприємствах, лініях електропередач, газопроводах і комунальних мережах;

стихійні лиха;

тероризм;

безвідповідальне відношення до справи, халатність;

недотримання правил техніки безпеки;

складні метеорологічні умови, особливо при транспортних аваріях.

УРАЖАЮЧІ ФАКТОРИ АВАРІЙ ТА КАТАСТРОФ:

Транспортні аварії поділяються на:

на залізничному транспорті (товарних поїздів, пасажирських поїздів, поїздів метрополітену);

на автомобільному транспорті;

на судах (пасажирських, вантажних);

на авіаційному транспорті (авіаційні катастрофи в аеропортах і населених пунктах та поза ними);

на транспорті з викидом (загрозою викиду) СДОР, РР і БНР;

на міському транспорті;

транспорті в які потрапили керівники держави та народні депутати.

Пожежі (вибухи) поділяються на:

в спорудах, на комунікаціях та технологічному обладнанні промислових об'єктів;

на об'єктах розвідки, видобування, переробки, транспортування і зберігання легкозаймистих, горючих і вибухових речовин;

на транспорті;

в шахтах, підземних та гірничих виробітках;

в будівлях та спорудах громадського призначення;

на радіаційних, хімічних та біологічних небезпечних об'єктах.

Наявність у навколишньому середовищі шкідливих речовин понад ГДК (гранично допустимі концентрації):

в ґрунті;

у поверхневих водах;

в повітрі;

в питній воді;

у підземних водах.

Аварії з викидом (загрозою викиду) СДОР і БНР (біологічно-небезпечних речовин):

аварії з викидом (загрозою викиду) СДОР, утворення та розповсюдження СДОР під час виробництва, переробки або зберігання (поховання);

аварії з викидом (загрозою викиду) БНР на підприємствах промисловості і науководослідних установках.

Аварії з викидом (загрозою викиду) РР (радіоактивних речовин):

на атомних станціях, атомних енергетичних установках виробничого або дослідного призначення;

на підприємствах ядернопаливного циклу (окрім атомних електростанцій);

з джерелами іонізуючого випромінювання (включаючи ядернопаливний цикл);

з радіоактивними відходами, які не виробляються атомними станціями.

Раптове руйнування будівель та споруд:

елементів транспортних комунікацій,

виробничого призначення,

громадського призначення.

Аварії на електроенергетичних системах:

атомних електростанцій;

гідроелектростанцій;

теплоелектростанцій;

автономних електроенергетичних станціях;

інших електроенергетичних станціях;

електроенергетичних мережах;

транспортних електричних контактних мережах;

порушення стійкості або поділ об'єднаної енергосистеми України.

Аварії на системах життєзабезпечення:

на каналізаційних системах з масовим викидом забруднюючих речовин;

на теплових мережах;

на системах забезпечення населення питною водою;

на магістральних і комунальних газопроводах;

на нафтопроводах і продуктопроводах;

на системах зв'язку та телекомунікацій.

Аварії на очисних спорудах:

стічних вод з масовим викидом забруднюючих речовин;

промислових газів з масовим викидом забруднених речовин в повітря.

Гідродинамічні аварії:

прориву гребель (дамб, шлюзів тощо) з утворенням проривного потоку або з утворенням хвиль прориву та катастрофічного затоплення;

спрацюванні водосховищ у зв'язку з загрозою прориву гідроспоруд.

Фактори ураження джерел техногенних надзвичайних ситуацій класифікують як по генезису, так і по механізму дії.

Генезис – це виникнення і наступний розвиток факторів ураження. Фактори ураження джерел надзвичайних техногенних ситуацій за генезисом розділяють на фактори: прямої дії або первинні; побічної дії або вторинні.

Первинні фактори ураження безпосередньо викликаються виникненням джерела техногенної надзвичайної ситуації.

Вторинні фактори ураження викликаються змінами об'єктів навколишнього природного середовища первинними факторами ураження.

Фактори ураження джерел техногенних надзвичайних ситуацій за механізмом дії розділяють на фактори: **фізичної дії; хімічної дії.**

До факторів ураження фізичної дії відносять:

- повітряну ударну хвилю;
- хвилю тиску в ґрунті;
- сейсмічну вибухову хвилю;
- хвилю прориву гідротехнічних споруд;
- уламки або осколки;
- екстремальний нагрів середовища;
- теплове випромінювання;
- іонізуюче випромінювання.

До факторів ураження хімічної дії відносять:

- токсичну дію небезпечних хімічних речовин.

Повітряна ударна хвиля, що виникає внаслідок вибухів легкозаймистих і вибухових речовин, яка має наступні параметри фактору ураження:

надмірний тиск в фронті ударної хвилі;

тривалість фази тиску;

імпульс фази тиску.

Хвиля тиску в ґрунті, що виникає внаслідок вибухів легкозаймистих і вибухових речовин, яка має наступні параметри фактору ураження:

максимальний тиск;

час дії тиску;

час збільшення тиску до максимуму.

Сейсмічна вибухова хвиля, що виникає внаслідок потужних вибухів вибухових речовин і має наступні параметри фактору ураження:

швидкість розповсюдження хвилі;

максимальне значення масової швидкості ґрунту;

час наростання напруги в хвилі до максимуму.

Хвиля прориву гідротехнічних споруд, що виникає внаслідок прориву гребель, шлюзів, дамб тощо і має наступні параметри фактору ураження:

швидкість хвилі прориву;

глибина хвилі прориву;

температура води;

час існування хвилі прориву.

Уламки, осколки, що виникають при вибухах легкозаймистих і вибухових речовин і має наступні параметри фактору ураження:

маса уламку, осколка;

швидкість розлітання уламків, осколків.

Екстремальний нагрів середовища, що виникає при пожежах, вибухах легкозаймистих і вибухових речовин і має наступні параметри фактору ураження:

температура середовища;

коефіцієнт тепловіддачі;

час дії джерела екстремальних температур.

Теплове випромінювання, що виникає при пожежах, вибухах і має наступні параметри фактору ураження:

енергія теплового випромінювання;

потужність теплового випромінювання;

час дії джерела теплового випромінювання.

Іонізуюче випромінювання, що виникає при аваріях (катастрофах) з викидом радіоактивних речовин і має наступні параметри фактору ураження:

активність радіонуклідів в джерелі;

щільність радіоактивного забруднення місцевості;

концентрація радіоактивного забруднення;

концентрація радіонуклідів.